

Edited by:
Vesna Vučković
Vojislav Filipović
Branislav Stojanović
Roberto Risch

Crafting pottery in Bronze Age Europe

the archaeological background of the CRAFTER project

Zavičajni muzej Paraćin

Република Србија
Министарство културе
и информисања

Creative
Europe

Crafting pottery in Bronze Age Europe:

the archaeological background
of the **CRAFTER** project

ISBN: 978-86-920553-2-4

Regional Museum of Paraćin, 2021.

Edited by:
Vesna Vučković
Vojislav Filipović
Branislav Stojanović
Roberto Risch

Publisher:

Regional museum of Paraćin, Tome Živanovića 17, Paraćin

Editorial Board:

Branislav Stojanović, Vesna Vučković, Vojislav Filipović,
Martina Blečić Kavur, Rastko Vasić, Roberto Risch

Editors:

Vesna Vučković, Vojislav Filipović, Branislav Stojanović, Roberto Risch

Cover design by:

José Antonio Soldevilla

Graphic design by:

Stefan Jovičić

Printed by:

Tercija Bor

ISBN: 978-86-920553-2-4

This monograph is published thanks to the financial support of
the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia.

The monograph is the result of the Crafter project - Crafting Europe in the Bronze Age and Today

Република Србија
Министарство културе
и информисања

Creative
Europe

Contents

6

Introduction

Vojislav Filipović

9

El Argar ceramics: preliminary results of an interdisciplinary approach

Carla Garrido-García, Elena Molina Muñoz, Carlos Velasco Felipe, Bárbara Bonora, Eva Celdrán Beltrán, Mª Inés Fregiero, David Gómez-Gras, Claudia Molero, Adrià Moreno, Antoni Rosell Melé, Roberto Risch

33

On the Current State of Knowledge of Únětice /Aunjetitz in central Germany

Bettina Stoll-Tucker

49

The Middle Bronze Age Füzesabony pottery style of the Carpathian Basin

Vajk Szeverényi, Attila Kreiter, János Dani, László Gucsi, Viktória Kiss, Gabriella Kulcsár, Péter Skoda, Ildikó Szathmári

71

Vatin pottery: a petrographical approach

David Gómez-Gras, Roberto Risch, Jovan Mitrović, Vojislav Đorđević, Vesna Vučković

101

Vatin culture pottery in settlements and necropoles of Northeastern Serbia

Kapuran Aleksandar, Petar Milojević

121

Beakers with trapezoidal mouth as one of the most specific type of Middle Bronze Age vessel in the Central Balkans

Aleksandar Bulatović

149

Vatinska kultura u zapadnoj Srbiji: tradicionalne postavke i činjenice u XXI veku (Vatin culture in Western Serbia: traditional settings and facts in XXI c.)

Katarina Dmitrović, Marija Ljuština

*Beaker from western Serbia (Jančići) ;
(photo: M. Bojović)*

Vatinska kultura u zapadnoj Srbiji: tradicionalne postavke i činjenice u XXI veku

Katarina Dmitrović, Marija Ljuština

Apstrakt: U radu se navode dosadašnje činjenice o kulturnom razvoju vatinske i zapadnosrpske varijante vatinske kulture, tradicionalne postavke i aktuelna znanja i stavovi. Imajući u vidu navedenu građu, izvedene su činjenice koje jasno ukazuju na odvojenost kulturnog razvoja zapadne Srbije i južnog dela Karpatskog basena, što implicira i neophodnost izmene naziva za kulture srednjeg bronzanog doba u zapadnoj Srbiji, na način kojim se više ne bi potcrtavala veza između vatinske sa kulturnim razvojem u centralnoj i zapadnoj Srbiji.

Ključne reči: Srednje bronzano doba, vatinska kultura, zapadnosrpska varijanta vatinske kulture, tumuli, kultura Bujanj Hum IV - Ljuljaci, naselja.

Abstract: The article summarises former facts on the cultural development of the Vatin and Western Serbian variant of the Vatin culture, traditional concepts as well as current knowledge and attitudes. Having considered the available material, it was possible to derive the facts that clearly indicated separated cultural development of Western Serbia in comparison with southern part of the Carpathian Basin. It implies necessity to change terminology for the Middle Bronze Age cultures in Western Serbia in accordance with the situation in which there is no direct connection between the Vatin culture and the cultural development in Central and Western Serbia.

Keywords: Middle Bronze Age, Vatin culture, Western Serbian variant of Vatin culture, tumuli, Bujanj Hum IV – Ljuljaci culture, settlements.

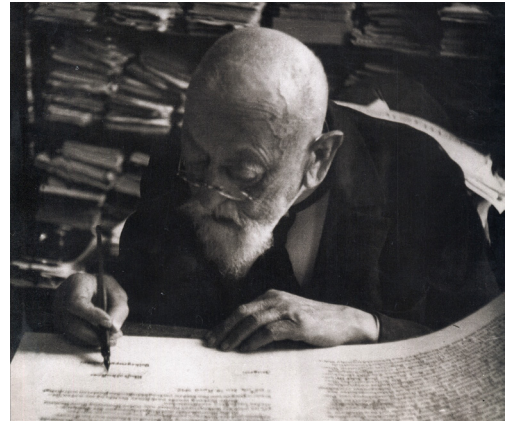
Vatinska kultura predstavlja manifestaciju srednjeg bronzanog doba tipičnu za srpski deo Karpatskog basena. Nazvana je po eponimnom nalazištu Bela Bara u Vatinu u Banatu i u arheologiji predstavlja pojavu koja je odavno poznata. Identifikovana je početkom XX veka zahvaljujući istraživanjima koja je na eponimnom i drugim nalazištima

u južnom Banatu obavio Feliks Mileker, jedan od osnivača i kustos muzeja u Vršcu (sl. 1). Početne korake i važan doprinos u spoznavanju vatinske kulture kao posebne pojave u arheologiji načinio je Miodrag Grbić (sl. 2). Izdvojio je vatinsku kulturu na osnovu nekropole sa spaljenim pokojnicima u Vatinu, datirao je u srednje bronzano doba i u njen opus svrstao nalaze koje danas, doduše, smatramo predstavnicima belegiške kulture i kulture Kornešti-Crvenka. Začetnik je i ideje o centralnosrpskom poreklu vatinske kulture prema nalazima iz Ljuljaka, koje je opredelio u prevatinski horizont (Ljuština 2017, 30-32), što su prihvatili i razvili mnogi kasniji autori (Богдановић 1986; Стојић 1998; Garašanin 1983c, 738; Тасић 1983, 58). Nakon više od pola stoleća i sistematizacije bogate građe, vatinsku grupu su u svojim sintezama detaljno opisali Garašanin i Tasić (Гарашанин 1973; Garašanin 1983a; Tasić 1974; Тасић 1983).

Stavovi i definicije ranijih istraživača o raznim aspektima vatinske kulture, koji su bili u skladu sa onovremenim znanjima i građom, oslikavajući duh tih vremena, činili su polaznu osnovu za determinisanje mnogih drugih kulturnih manifestacija i pojava (npr. zapadnosrpska varijanta vatinske kulture) koje u savremenoj arheologiji nose drugačije nazive i odrednice. Moderna znanja i stavovi o vatinskoj kulturi su sada drugačiji, a mnoga pitanja o genezi, rasprostranjenosti, karakteristikama keramike i hronologiji još uvek traže odgovarajuća rešenja (Ljuština 2012) (sl. 3).

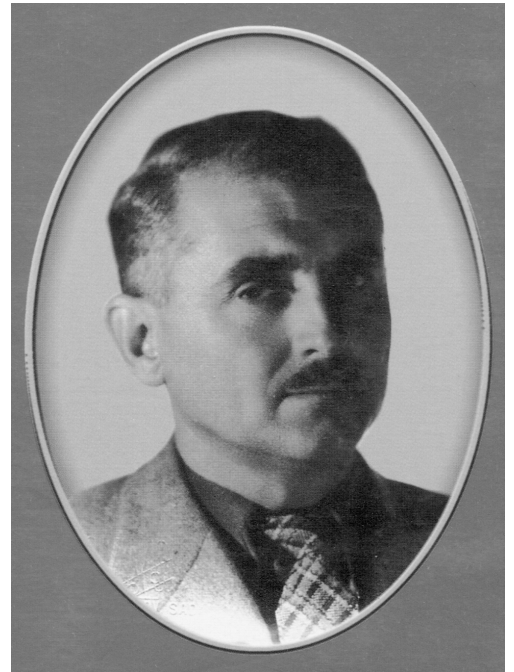
Kada je u pitanju hronološko pozicioniranje vatinske kulture, imali smo velika očekivanja od rezultata istraživanja višeslojnog lokaliteta Židovar u Banatu. Na žalost, do sada nisu dobijene serije radiokarbonskih datuma. Dva izolovana uzorka, jedan iz konteksta najranije faze razvoja vatinske kulture, a drugi iz kasne, dala su rezultat (grubo uzevši XVIII-XVII vek p. n. e.) koji je ukazivao na veoma malu hronološku razliku između dva uzorka koji bi trebalo da omeđe čitav period razvoja vatinske kulture na Židovaru. Pa ipak, kada se uporede svi prikupljeni radiokarbonski datumi za vatinsku kulturu, postaje jasno da čak i problematični datumi sa Židovara odgovaraju apsolutno hronološkim okvirima predloženim od strane Gogltana (Gogâltan 2008) koji bi pokrivali period oko 2000.-1500. g. p. n. e. (Ljuština, Dmitrović 2015, 40-41), što je u saglasnosti sa opšteprihvaćenim hronološkim opredeljenjem perioda i kulture (cf. Boroffka 2013; Daróczy, Ursuțiu 2015).

Slično se kretao i istorijat kulturnog razvoja tokom bron-

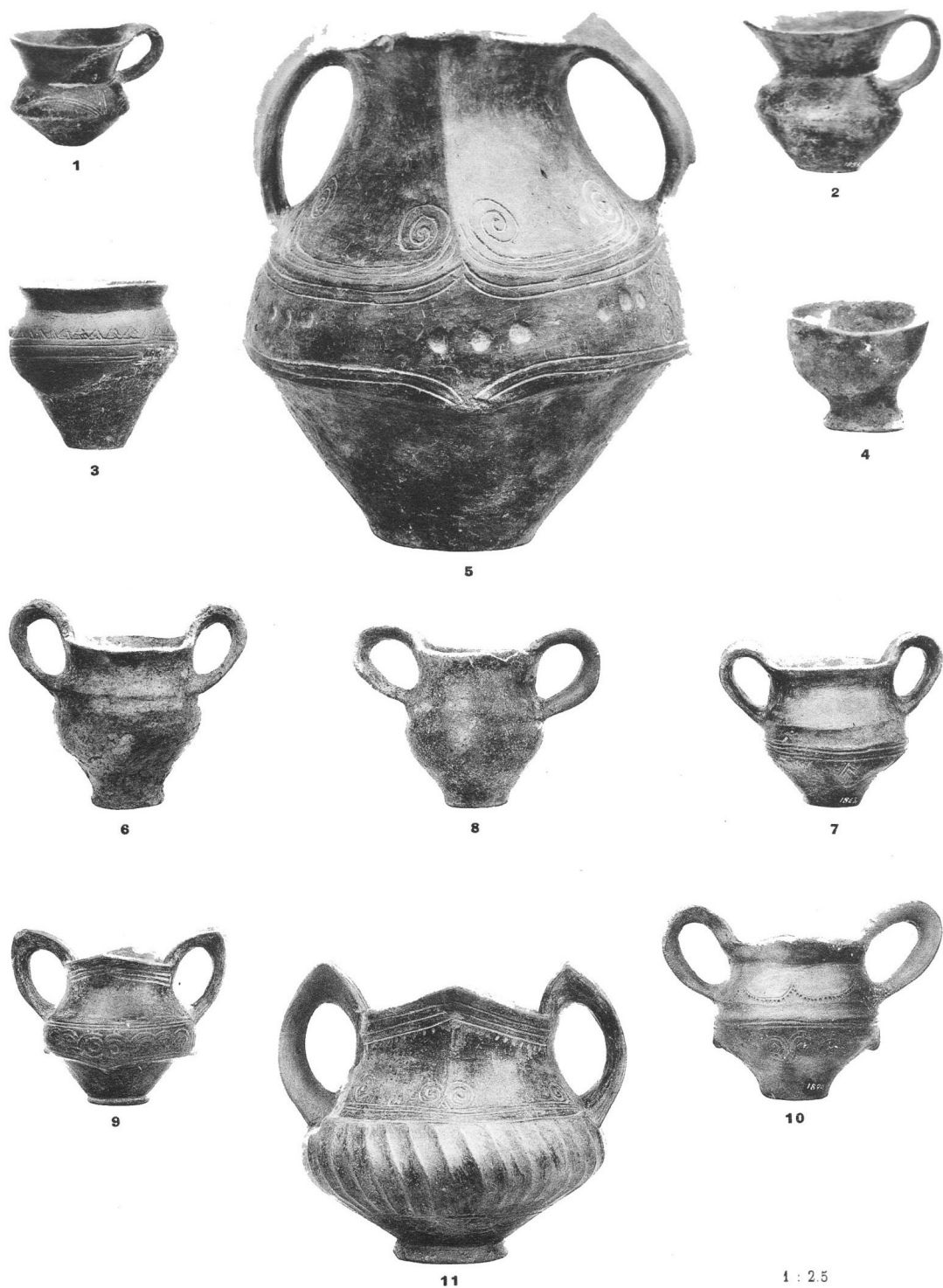
Sl. 1: Feliks Mileker (Medaković 2002).

Fig. 1 Felix Milleker (Medaković 2002).

Sl. 2: Miodrag Grbić (Гачух 2005).

Fig. 2 Miodrag Grbić (Гачух 2005).

Sl. 3 Vatinska keramika, Omoljica - Zlatica (Vulić, Grbić 1937).

Fig. 3 Vatin culture pottery, Omoljica - Zlatica (Vulić, Grbić 1937).

zanog doba u zapadnoj Srbiji. Kulture bronzanog doba na ovom prostoru obeležene su veoma markantnim i značajnim fenomenom – razvijenim pogrebnim kultom i podizanjem pogrebnih humki - koji predstavlja fundamentalnu osobenost celokupnog razvoja ovog dugotrajnog perioda i nastavlja da traje i tokom gvozdеног doba.

Zahvaljujući upravo izražajnosti tumula u sklopu pejzaža, ali i vrlo čestih i bogatih nalaza, istraživanja su započela srazmerno rano, te se beleže pojedina iskopavanja s kraja XIX veka u okolini Čačka, Valjeva i Loznice (Тројановић 1890; 1892; Валтровић 1890; 1893; Јовановић 1892), brojni zapisi o izgledu, broju i rasporedu humki u zapadnom delu Srbije (Карић 1887; Ердѣљановић 1902; Каниц 1985).

Poseban uzlet u istraživanju humki zapadne Srbije, kao i definisanju kulturnih zbivanja tokom bronzanog doba, nastao je u posleratnom periodu i vremenu formiranja brojnih centralnih i lokalnih ustanova zaštite. U tom smislu, prvenstveno je važan rad Drage i Milutina Garašanina (sl. 4), koji su započeli sa beleženjem i iskopavanjem humki zapadne Srbije (Kriva Reka, Ražana), a potom definisali, shodno tadašnjim stavovima i znanjima, kulturne tokove na tom području (Гарашанин 1973; Garašaniн 1983b, c; Garašaniн 1966). Njihove definicije i nazivi su i danas aktuelni, ali delimično izmenjeni prisustvom rezultata novih iskopavanja i sistematizacije građe, o čemu će detaljnije biti reči u daljem tekstu.

Rano bronzano doba je okarakterisano razvojem kulture *Belotić–Bela Crkva*, koju je u osnovi definisao M. Garašaniн (Garašaniн 1983b), a čije je trajanje određeno novijim analizama građe u drugu polovinu trećег i u početak drugog milenijuma pre n. e. (Дмитровић 2016, 249-251). Nakon većег vremenskog hijatusa, kulturni razvoj bronzanog doba je nastavljen kroz kulturu poznatu po tradicionalnom nazivu “*Zapadnosrpska varijanta vatinske kulture*” koju je takođe svojevremeno izdvojio M. Garašaniн (1983c). Pogrebni kult je i dalje glavna odrednica i ove kulture, a zapaženo je da nosioci zapadnosrpske varijante koriste starije humke za sekundarno sahranjivanje ili osnivaju nove tumule u okviru starijih nekropola (sl. 5).

Novinu predstavlja intenzivna pojava nakita izrađenog od bronzе – torkvesi, narukvice, igle, različite vrste privezaka, nopenrinzi i tutuli uglavnom centralnoevropskih oblika i uzora, među kojima su prepoznati jedinstveni primerci, verovatno proizvodi lokalne manufakture (Васић 1997, 44) (sl. 6).

Sl. 4 Draga i Milutin Garašaniн (<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:364158-Porodica-Garasaniн-Stvarali-pet-Srbija>).

Fig. 4 Draga and Milutin Garašaniн (<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:364158-Porodica-Garasaniн-Stvarali-pet-Srbija>).

Zapadnosrpska varijanta vatinske grupe izazvala je najviše polemika i izmena, upravo zbog konstatacije o postojanju vatinskih komponenti u zapadnim krajevima Srbije. Na ovu činjenicu se prvo osvrnuo Nikola Tasić (1983, 97; 2002, 177-178, 183-184), a zatim su usledili radovi Filipovića (2013), Bulatovića (2012; 2018) i potpisnica ovog teksta, koji su u osnovi ponovili konstataciju da ne bi trebalo izjednačavati kulturni izraz u zapadnoj Srbiji krajem srednjeg i početkom kasnog bronzanog doba sa znatno ranijom vatinskom kulturom, niti sa njenim uticajem.

Navedene činjenice o istorijatu obeju kultura koje su se razvijale u potpuno različitim geomorfološkim i kulturnim preduslovima, do izvesne mere dopuštaju opravdanje za njihovu svojevremenu povezivanost. Najpre, njihova međusobna sličnost je formirana na osnovu formalnih sličnosti pehara sa dve drške (sl. 7).

Međutim, razvojem arheologije je utvrđeno da predmetne pehare iz Vojvodine ne treba svrstati u vatinsku, već u kulturu Belegiš I, što i u hronološkom smislu potpuno odgovara vremenu razvoja zapadnosrpske varijante. Ovu činjenicu potvrđuje i nekoliko novijih datuma dobijenih C14 metodom, koji ukazuju na vreme 14. - 13. veka pre n.e. (Gligorić, Filipović, Bulatović, 2016; Bulatović, Gori, Vander Linden 2018, 123), što je vreme tokom kog se više ne može računati na egzistenciju populacija vatinske kulture.

Mnogo je duži spisak međusobnih razlika, gde je kao prva i najvažnija postojanje specifičnog pogrebnog kulta razvijenog na zapadnom Balkanu, okarakterisanog sahranjivanjem pod tumulima, što uopšte nije zabeleženo na vatinskoj teritoriji.

Isto tako, uprkos intenzivnoj i kontinuiranoj prospekcijskoj terena zapaženo je da su naselja u zapadnoj Srbiji vrlo retka pojava, dok se slika o vatinskoj kulturi na matičnoj teritoriji gotovo isključivo stvara na osnovu naseobinskih lokaliteta. Upravo u ovoj kategoriji pronalazimo još jednu tradicionalno zasnovanu vezu sa vatinskom kulturom, definisanu analogijama sa keramikom iz najpoznatijeg i najpotpunije istraženog naselja u Ljuljacima (Garašanin 1983c; Богдановић 1986; Стојић 1998; 2000).

Kategoriji naselja pripada vrlo mali broj lokaliteta koncentrisanih na istočnom obodu i graničnom području fenomena sahranjivanja pod tumulima zapadnog Balkana prema kulturama karakterističnim za centralnu Srbiju i basenu Velike Morave. Ovoj grupi pripadaju naselja

Sl. 5 Grobne konstrukcije tipične za zapadnosrpsku grupu, Jančići - Dubac (Дмитровић 2016).

Fig. 5 Grave constructions typical for the Western Serbian group, Jančići - Dubac (Дмитровић 2016).

Slatina u Gornjoj Gorevnici (Дмитровић 2009), Sokolica u Ostri (Стојић 2000; Дмитровић, Љуштина 2007; Љуштина, Dmitrović 2009) i Milića brdo u Ljuljacima (Богдановић 1986). Zajedničku karakteristiku ovih naselja čini postojanje bikoničnih pehara sa dve drške (sl. 8), koji mogu imati plastične dodatke na vrhovima drški i lepezasto razgrnute obode, koji su označeni kao osnovna determinanta veze sa Vatinom. U novije vreme, sveobuhvatnijom analizom građe iz centralne i južne Srbije, A. Bulatović i J. Stankovski su utvrdili da se i u ovom slučaju radi o posebnoj kulturnoj manifestaciji, različitoj od vatinske kulture, a osobenoj za centralnu Srbiju. Opisane pehare su nazvali peharima tipa Ljuljaci, tipičnim za područja oko Južne Morave, timočke regije, Velike Morave i Šumadije (Булатовић, Станковски 2012, 241, 260, 343). Kao pojedinačni nalazi zapaženi su u Podunavlju od ušća Tamiša do Đerdapske klisure, a sporadično čak i u basenima Tise i Moriša (Булатовић, Станковски 2012, 337). Prema oblicima i dekoraciji keramike, između ostalog i opisanih pehara, navedeni autori su definisali kulturu tipičnu za centralnu i delove južne i istočne Srbije početkom II milenijuma pre n. e. i nazvali je *Bubanj Hum IV – Ljuljaci*. Zaključili su i da je nasledila raniju, Bubanj-Hum III kulturu, sa kojom je delila istu teritoriju (Булатовић, Станковски 2012, 337). Tipična keramika otkrivena na naseljima u Ostri u G. Gorevnici je stilski veoma bliska sa Ljuljacima, što ih generalno opredeljuje u Bubanj Hum IV – Ljuljaci kulturni krug. Nalazimo da ovakva postavka ne isključuje uticaj koji je na keramičku proizvodnju i razvoj stila Bubanj Hum IV – Ljuljaci mogla imati keramička proizvodnja sa teritorije naseljene nosiocima vatinske kulture.

U poređenju sa keramikom iz nekropola, keramika iz navedenih naselja je veoma različitih formi i izrade, što ukazuje na potpuno različito poreklo, kulturnu pripadnost i što je najvažnije, hronologiju (Dmitrović 2016, 238-240). Raspored naselja na zapadnoj periferiji Šumadije prema zapadnom Pomoravlju doveo je do pretpostavke da se radi o potpuno drugačijem kulturnom supstratu od onog u zapadnoj Srbiji i da njihove pozicije mogu da ukazuju na određen odbrambeni sistem koji su formirali žitelji naselja u Ostri, Ljuljacima i Gorevnici, nadirući sa istoka i potiskujući starije stanovništvo grupe Belotić-Bela Crkva preko venca planine Jelice na zapad (sl. 9). Na činjenicu da se radilo o nesigurnim vremenima, mogu da ukažu tipovi ovih naselja – dominantne pozicije u Ljuljacima i Ostri i

Sl. 6 Keramika i nakit od bronce tipični za zapadnosrpsku grupu (Думповић 2016, sa navedenom literaturom).

Fig. 6 Pottery and bronze jewellery typical for the Western Serbian group (Думповић 2016, with cited literature).

Sl. 7 Pehari i amfore iz zapadne Srbije (1,3 – Jančiči, Dubac) i južne Panonije (2,4 - Kaluderske livade) (Hukumović 1999; foto: M. Bojović; Петровић 2006).

Fig. 7 Beakers and amphorae from Western Serbia (1,3 – Jančiči, Dubac) and southern Pannonia (2,4 - Kaluderske livade) (Hukumović 1999; photo: M. Bojović; Петровић 2006).

Sl. 8 Pehari sa dve drške i lepezasto razgrnutim obodom sa lokaliteta Sokolica u Ostri kod Čačka (Cmojuh 2000; foto: M. Bojović).

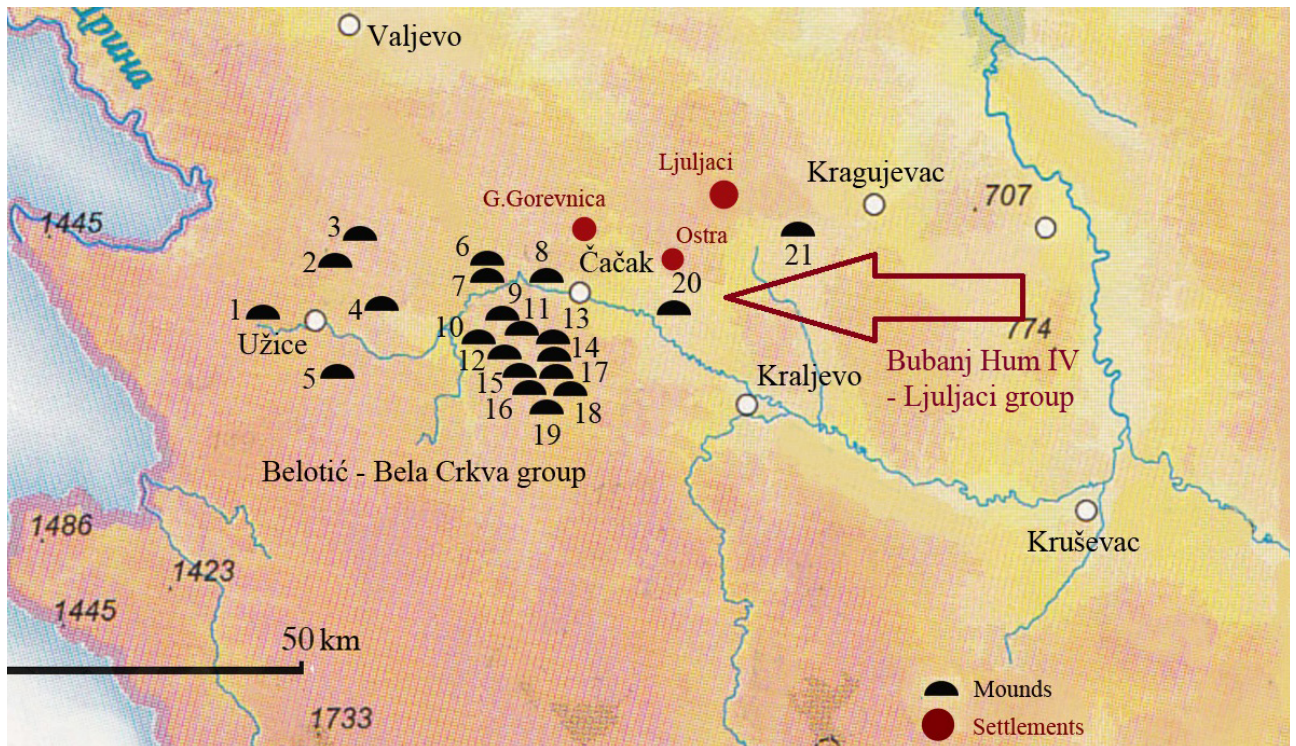
Fig. 8 Two-handled beakers with fan-shaped everted rim from the site of Sokolica in Ostra near Čačak (Cmojuh 2000; photo: M. Bojović).

skrovitost naselja u G. Gorevnici, koje su im obezbeđivale nadgledanje i odbranu. Uvid u keramički material sa Ostre i Ljuljaka otkrio je da je na ovim naseljima život trajao i dalje, drugom polovinom II milenijuma pre n.e., što potvrđuju nalazi razvijene vatinske i kulture Paraćin I, što ih kulturno ponovo odvađa od istovremenih zbiljanja u zapadnoj Srbiji.

Već pominjana belegiška kultura koja se na samom kraju srednjeg i u kasnom bronzanog dobu razvijala u Sremu nije jedina kultura koja je svoj pečat ostavila na građi iz zapadne Srbije. Naime, u zapadnoj Srbiji je zapažen uticaj vinkovačke, Šomođvar, Nađrev i drugih kultura ranog bronzanog doba, dok je kasno obeleženo delimičnim refleksijama kulture polja sa urnama (Dmitrović 2014), kompleksa koji je u to vreme široko prekrivao centralnu Evropu. Međutim, pomenuti kulturni uticaji ne predstavljaju fizičko prisustvo nosilaca navedenih kultura, već refleksije koje su vidljive na proizvodima materijalne kulture. S druge strane, na osnovu specifičnih pogrebnih običaja, materijalizovanih u podizanju grobnih humki sa osobenim grobnim konstrukcijama sa biritualno sahranjenim pokojnicima, tragovima obavljenih rituala i prisustvu grobnih priloga, kulturu srednjeg i kasnog bronzanog doba u zapadnoj Srbiji možemo smatrati autohtonom pojavom, čija materijalna kultura ne predstavlja import, već lokalni proizvod načinjen pod uticajima značajnijih kulturnih centara na severu, koji su stizali uglavnom preko belegiške kulture.

Uz navedene činjenice o keramici, jasno je da ne treba vezivati kulturu s kraja srednjeg i kasnog bronzanog doba na zapadu Srbije za vatinsku kulturu i njene regionalne grupe i lokalne varijacije, već da se radi o posebnom kulturnom entitetu, u čijoj genezi učestvuju autohtona komponenta i uticaji sa severa. Stoga bi trebalo preinačiti tradicionalni naziv *zapadnosrpska varijanta vatinske kulture* u onaj koji ne insistira na direktnoj paraleli sa Vatinom u južnom delu karpatskog basena. Već je bilo predloga o preimenovanju ove specifične kulture, gde treba navesti s jedne strane sintagmu *brezjačka grupa* (Филиповић 2013,70; Bulatović, Gori, Vander Linden 2018, 126-127), kao *zapadnosrpska grupa srednjeg bronzanog doba* (Dmitrović, Ljuština 2013, 156-158; Дмитровић 2016, 233; Ljuština, Dmitrović 2016, 45). Dok se ne postigne konsenzus i usvoji jedinstven naziv, svakako ostaje činjenica da je nedvosmisleno prepoznato i prihvaćeno da vatinska i

zapadnosrpska kultura međusobno nemaju direktnih do-
dirnih tačaka, počevši od hronoloških, budući da je vatinska
kultura osvedočeni kulturni fenomen prve polovine II
milenijuma p. n. e.

Sl. 9 Karta sa predloženim rasporedom kulturnih grupa u centralnoj Srbiji na početku II milenijuma pre n.e. (Ljuština, Dmitrović 2016, Fig. 6).

Fig. 9 Map with proposed layout of cultural groups in Central Serbia at the beginning of the 2nd millennium BC (Ljuština, Dmitrović 2016, Fig. 6).

Bibliografija

- Богдановић, М. 1986. *Љуљаџи, насеље протоватинске и ватинске културе*, Крагујевац: Народни музеј.
- Boroffka, N. 2013. Romania, Moldova, and Bulgaria, in: Harding, A., Fokkens (eds.) *H. The Oxford Handbook of the European Bronze Age*. Oxford: Oxford University Press, 877-897.
- Булатовић, А., Станковски, Ј. 2012. *Бронзано доба у басену Јужне Мораве и у долини Пчиње*. Београд: Археолошки институт – Куманово; Н.У. Музеј.
- Булатовић, А., Филиповић, В., Глигорић, Р. 2017. *Лозница. Културна стратиграфија праисторијских локалитета у Јадру, Рађевини и Азбуковици*. Београд: Археолошки институт; Лозница: Центар за културу „Вук Караџић“, Музеј Јадра.
- Bulatović, A., Gori, M., Vander Linden M. 2018. New Absolute Dates as a Contribution to the Study of the Late Bronze Age Chronology in the central Balkans. *Journal of the Serbian Archaeological Society* 34, 121-132.
- Daróczy, T. T. and Ursuțiu, A. 2015. *Worship, Habitation, Refuge. Bronze and Iron Age Sites of the Lower Feneș Valley*. Cluj-Napoca: Mega Publishing House.
- Дмитровић, К. 2009. Насеље раног бронзаног доба на налазишту Слатина у Горњој Горевници. *Зборник Народног музеја XIX/1 – археологија*, 103-117.
- Dmitrović, K. 2014. Notes on the Urnfield Period in the Čačak Region, Serbia, in: D. Ložnjak-Dizdar, M. Dizdar (eds.). *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube*. Proceedings of the International conference in Osijek, October 20-22, 2011. Zagreb: Institut za arheologiju, 262-271.
- Филиповић, В. 2013. Нова истраживања некропола развијеног бронзаног доба у северозападној Србији, хронолошка и термилошка питања. *Гласник Српског археолошког друштва* 29, 51-84.
- Гачић, Д. 2005. *Миодраг Грбић (1901-1969): живот и дело*. Музеј Града Новог Сада: Нови Сад.
- Garašanin, D. 1966. Skica periodizacije bronзаног доба Србије. *Materijali Arheološkog Društva Jugoslavije IV*, 203-208.
- Garašanin, M. 1983a. Vatinска група, in: Benac, A. (ed.). *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV. Bronzано doba*. Sarajevo: Svijetlost i ANUBiH, 705-718.
- Garašanin, M. 1983b. Grupa Belotić – Bela Crkva, in: Benac, A. (ed.). *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV. Bronzано doba*. Sarajevo: Svijetlost i ANUBiH, 504-519.
- Garašanin, M. 1983c. Zapadnosrpska varijanta vatinсke grupe, in: Benac, A. (ed.). *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV. Bronzано doba*, Sarajevo: Svijetlost i ANUBiH, 736-753.
- Gligorić, R., Filipović, V., Bulatović, A. 2016. An AMS Dated Late Bronze Age Grave from Mound Necropolis at Paulje. *Старинар LXVI*, 103–109.
- Gogâltan, F. 2008. Fortificațiile tell-urilor epocii bronzului din bazinul Carpatic. O privire generală. *Analele Banatului S.N., XVI*, 81-100.
- Јовановић, Ђ. 1892. Табље, тумули, гомиле буковачког поља и ћелиска пећина. *Старинар IX (књ.2)*, 46-55.
- Каниц, Ф. 1985. *Србија, земља и становништво*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Карић, В. 1887. *Србија, опис земље, народа и државе*. Београд: Краљевско-српска државна штампарија.
- Ljuština, M. 2012. *Stratigrafija naselja i periodizacija vatinсke culture u Vojvodini* – nepublikovana doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Beogradu.
- Ljuština, Đ. M. 2017. Vatin Culture in Scientific Opus of Miodrag Grbić, in: Vujović, M. (ed.). *Ante Portam Auream. Studia in Honorem Professoris Aleksandar Jovanović*. Belgrade: Faculty of Philosophy, 23-44.
- Ljuština, M. and Dmitrović, K. 2009. The Bronze Age Vatin Culture in the West Morava Basin – Case Study of Sokolica in Ostra, in Zanoci, A., Arnaut, T., Băț, M. (eds.). *Studia Archaeologicae et Historiae Antiquae: Doctissimo viro Scientiarum Archaeologiae et Historiae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae, dedicatur*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova - Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, 53-63.

- Ljuština, M., Dmitrović, K. 2015. Core vs. Periphery: Some Stratigraphical and Chronological Remarks on the Vatin Culture in Banat and Western Serbia, in Németh, R. E., Rezi, B. (eds.). *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin: proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș: 2-4 October 2014*. Târgu Mureș:
- Medaković, A. 2002. *Felix Milleker (1858–1942.)*. Istraživač, publicista i kustos Gradskog muzeja u Vršcu. Gradski muzej u Vršcu: Vršac.
- Никитовић, Л. 1999. Резултати ископавања праисторијске некрополе на локалитету Дубац у Јанчићима на Каблару, *Зборник радова Народног музеја XXIX*, 5-21.
- Петровић, Б. 2006. *Калуђерске ливаде, некропола бронзаног доба*. Београд: Музеј града Београда.
- Стојић М. 1998. Културни хоризонт ватинске културне групе у Србији јужно од Саве и Дунава: Мојсиње – Добрача, у: Тасић, Н. *Рад Драгослава Срејовића на истраживању праисторије централног Балкана. Меморијал Драгослава Срејовића*. *Зборник радова I*, Крагујевац, 133-146.
- Стојић, М. 2000. Праисторијска керамика са локалитета Соколица у Остри. *Зборник радова Народног музеја XXX*, 15-20.
- Tasić, N. 1974. Bronzано doba, in: Brukner, B., Jovanović, B. Tasić, N (eds.). *Praistorija Vojvodine*. Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine; Savez arheoloških društava Jugoslavije, 185-256.
- Тасић, Н. 1983. *Југословенско Подунавље од индоевропске сеобе до продора Скита*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Тасић, Н. 2002. Некропола у Белегишу и проблем белегишке културе, in: Вранић, С., Белегиш, *Стојића Гумно - некропола спаљених покојника*. Београд: Музеј града Београда, 168-184.
- Тројановић, С. 1890. Преисторијске старине из рудничког округа, *Старинар VII*, 101-107.
- Тројановић, С. 1892. Преисторијске старине из рудничког округа. *Старинар IX*, 1-23.
- Валтровић, М. 1890. Бакрене и бронзане старине из Србије. *Старинар VII*, 65-96.
- Валтровић, М. 1893. Преисторијске старине у ваљевском и подрињском округу. *Старинар X*, 75-97.
- Васић, Р. 1997. Белешке о бронзаном добу у Србији. *Зборник радова Народног музеја XX-VII*, 37-47.
- Vasić, R. 2006. Notes on the Bronze Age Vatin Culture in Serbia, in: Tasić, N., Grozdanov, C. (eds.). *Homage to Milutin Garašanin*, Belgrade: Serbian Academy of Science and Arts, 449-453.
- Vulić, N., Grbić, M. 1937. *Corpus vasorum antiquorum, Yugoslavia, Fasc. 3*, Beograd.
- <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:364158-Porodica-Garasanin-Stvarali-pet-Srbija>

Katarina Dmitrović

Senior Consultant

National Museum, Cara Dušana 1, 32000, Čacak, Serbia,

E-mail: katarina.dmitrovic@gmail.com

Diplomirala (2000. godine), magistrirala (2008) i doktorirala (2015) na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Od 2001. godine je stalno zaposlena u Narodnom muzeju u Čačku, gde vodi praistorijsku zbirku. Od 2015. godine dobila je i stručno zvanje muzejski savetnik. Profesionalno je orjentisana ka istraživanju mlađe praistorije u zapadnoj Srbiji. Učestvovala je i rukovođila sa više stručnih i naučnih projekata i objavila više desetina radova kod nas i u inostranstvu. Član je strukovnih udruženja SAD i UISPP.

Marija Ljuština

Assistant Professor PhD

University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Department of Archaeology, Čika Ljubina 18-20, 11000, Belgrade, Serbia,

E-mail: mljustin@f.bg.ac.rs

Diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, na kome je zaposlena od 2000. godine. Kao docent na Odeljenju za arheologiju učestvuje u izvođenju nastave na kursevima o mlađoj praistoriji Evrope, kao i u individualnom mentorskom radu. Autor je više radova publikovanih u domaćoj i stranoj periodici, kao i monografskim publikacijama, iz oblasti bronzanog i gvođenog doba jugoistočne Evrope. Član je Međunarodne unije preistorijskih i protoistorijskih nauka (UISPP), Srpskog arheološkog društva, i stipendista Tokio fondacije.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

903.023.08"637"(4)(082)

903.4"637"(4)(082)

904:738"637"(4)(082)

CRAFTING pottery in Bronze Age Europe : the archaeological background of the CRAFTER project / editors Vesna Vučković ... [et al.]. - Paraćin : Regional Museum of Paraćin, 2021 (Bor : Tercija). - 162 str. : ilustr. ; 27 cm

"This monograph is the result of the Crafter project - Crafting Europe in the Bronze Age and Today " --> kolofon. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 1.000. - Str. 6-7: Introduction / Vojislav Filipović. - Beleške o autorima uz svaki rad. - Napomene i bibliografske reference uz radove. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-920553-2-4

а) Керамика -- Европа -- Бронзано доба -- Зборници б) Археолошки налази -- Србија -- Бронзано доба в) Археолошка налазишта -- Србија -- Бронзано доба

COBISS.SR-ID 29334537

Република Србија
Министарство културе
и информисања

Creative
Europe